

Q'QUVCHILARNING TA'LIM OLISH JARAYONIDA IJODKORLIK G'OYALARI SHAKLLANISHI VA UNDA MOTIVATSIYANING AHAMIYATI

*Urazbayeva Yulduz Abdullayevna, Ma'mun universiteti
"Psixologiya, tibbiyot va sport" kafedrasida o'qituvchisi,
v.b. dotsent, (PhD)*

THE FORMATION OF CREATIVE IDEAS IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF STUDENTS AND THE IMPORTANCE OF MOTIVATION IN IT

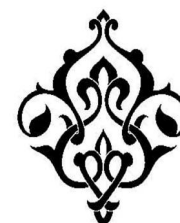
*Urazbayeva Yulduz Abdullayevna, teacher of the Department
of "Psychology, Medicine and Sports" of Mamun University, acting
associate professor, (PhD)*

ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСКИХ ИДЕЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ СТУДЕНТОВ И ЗНАЧЕНИЕ МОТИВАЦИИ В НЁМ

*Уразбаева Юлдуз Абдуллаевна, преподаватель кафедры
"Психология, медицина и спорт" университета Маъмун,
и.о. доцента, (PhD)*

<https://orcid.org/0009-0007-3208-6477>
e-mail:
Urazbaeva2411@gmail.com

Annotatsiya: Ayni vaqtda, bugungi globallashuv davrida jahon miqyosida chuqur moliyaviy-iqtisodiy inqiroz davom etayotgan, raqobat tobora kuchayib borayotgan keskin bir sharoitda biz mamlakatimiz bosib o'tgan taraqqiyot yo'lini har tomonlama tahlil qilib, davlatimizni barqaror va jadal sur'atlar bilan rivojlantirish, olib borilayotgan islohotlar samarasini yanada oshirish maqsadida avvalo xalqimizning yaratuvchilik dahosi bilan bunyod etilgan noyob merosni har tomonlama chuqur o'rganish, yurtimizdan yetishib chiqqan buyuk alloma va mutafakkirlarning hayoti va ilmiy-ijodiy faoliyati haqida yaxlit tasavvur uyg'otish, yosh avlodni gumanistik g'oyalar, milliy g'urur va iftixor ruhida tarbiyalashdek ezgu maqsadlarni ko'zda tutadi.

Mazkur maqolada kasb-hunar maktab o'quvchilarining ta'lim motivatsiya namoyon bo'lishi, ijodkorlik g'oyalarining shakllanishida motivatsiyaning o'rni va ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, 5-faktorli ijodiy faollikni aniqlash metodikasi va uning natijalari keltirilgan.

Kalit so'zlar: motiv, ijodkorlik, tanqidiylik, o'z-o'zini baholash, qobiliyat.

Abstract: At the same time, in today's era of globalization, where a deep financial and economic crisis continues worldwide and competition is intensifying, we have set noble goals, such as comprehensively analyzing the path of development our country has taken, developing our state at a stable and rapid pace, and further enhancing the effectiveness of the ongoing reforms. First of all, we have a comprehensive and in-depth study of the unique heritage created by the creative genius of our people, creating a holistic picture of the lives and scientific and creative activities of great scholars and thinkers who have emerged from our country, and educating the younger generation in the spirit of humanistic ideas, national pride and honor.

This article analyzes the role and importance of motivation in the manifestation of educational motivation and the formation of creative ideas of vocational school students. Also, the methodology for determining 5-factor creative activity and its results are presented.

Key words: motive, creativity, criticality, self-assessment, ability.

Аннотация: Вместе с тем, в современную эпоху глобализации, когда во всем мире продолжается глубокий финансово-экономический кризис и обостряется конкуренция, мы поставили перед собой благородные цели: всесторонне проанализировать пройденный нашей страной путь развития, обеспечить устойчивое и быстрое развитие государства, а также дальнейшее повышение эффективности проводимых реформ. Прежде всего, это всестороннее и глубокое изучение уникального наследия, созданного творческим гением нашего народа, создание целостной картины жизни и научно-творческой деятельности выдающихся учёных и мыслителей, вышедших из нашей страны, воспитание подрастающего поколения в духе гуманистических идей, национальной гордости и чести.

В данной статье анализируются роль и значение мотивации в проявлении учебной мотивации и формировании творческих идей студентов профессиональных учебных заведений. Также представлена методика определения 5-факторной творческой активности и её результаты.

Ключевые слова: мотив, креативность, критичность, самооценка, способности.

KIRISH. Kasb-hunar maktab o'quvchilarida ta'lim motivatsiyasi namoyon bo'lishining metodologik asoslari o'quvchilarning ta'lim jarayonidagi qiziqishlarini oshirish, ularda ichki va tashqi motivatsiya omillarini shakllantirish hamda ta'limdagi faoliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan tizimli ilmiy yondashuvni talab qiladi. Bu jarayon ko'plab psixologik, pedagogik va ijtimoiy omillar bilan bog'liq bo'lib, ta'lim motivatsiyasining shakllanishida qator metodologik tamoyillar mavjud[3].

"5-faktorli ijodiy faollikni aniqlash metodikasi (M.I.Rojkova, Y.S.Tyunnikova, B.S.Alishyeva, L.A.Volovich va boshqalar tomonidan modifikatsiya qilingan varianti)". Talabalar ilmiy dunyoqarashiga ta'sir etuvchi omillarning o'ziga xos psixologik jihatlarini o'rganishda, "5-faktorli ijodiy faollikni aniqlash (M.I.Rojkova, Y.S.Tyunnikova, B.S.Alishyeva, L.A.Volovich va boshqalar tomonidan modifikatsiya qilingan varianti)" metodikasidan foydalanilsa maqsadga muvofiq.

ASOSIY QISM. Ushbu metodika talabalarning ijodiy faoliyatini shakllantirishdagi o'zgarishlarni qiyosiy tahlil qilish uchun mo'ljallangan bo'lib, 5 ta shkaladan iboratdir. 5-faktorli ijodiy faollikni aniqlash" metodikasi 56 ta

savolnomadan iborat bo'lib, har bir savolda 3 tadan javob tanlash imkoniyati beriladi.

1. "Yangilik hissi" – yangi narsani kashf etishga qaratilgan izlanish, axborotni qayta ishlash va o'zgartirish jarayoni.

2. "Tanqidiylik" mezon – fikrlashning rivojlanish bosqichlarini, tahlil qilish qobiliyatini, voqelikka munosabatini ifodalaydi. Tanqidiylik mezon "baholash" va "o'z-o'zini baholash", "tanqidiylik" va "o'z-o'zini tanqid qilish", "isbotlash" va "rad etish", "tanqidiy tahlil" kabi tushunchalarni o'z ichiga oladi.

3. "Obyektning tuzilishini o'zgartirish qobiliyati" mezon – obyektning asosiy xususiyatini aniqlash va undan foydalanishning yangi usulini taklif qilish qobiliyati.

4. "Ijodkorlikka yo'nalganlik" mezon – bu muayyan tanqidiy vaziyatlarda qobiliyati va umidsiz bo'lib ko'rinadigan oddiy bo'shliq yordamida hatto vaziyatni to'g'irlash va kerakli natijaga erishishga imkon beradigan, muammolarni hal qilishda jasorat, ya'ni muvaffaqiyatsiz bo'lish xavfini cheklaydigan yoki boshqalarning salbiy bahosini oladigan, muhrlanmagan yondashuv bilan muammoni hal qilish xususiyatidir.

5. O'z-o'zini baholash (nazorat so'rovnomasi) mezon – yuqori estetik, axloqiy,

intellektual baholarni ta'minlaydigan ideal standartlarni yaratish qobiliyati, intuitivlik, aqliy faoliyatning barqarorligi, aqliy faoliyatni anglash, baholash va o'zini mazkur xususiyatlardan qoniqish darajasi[4], [5], [6].

Quyida keltirilib o'tilgan jadvalda o'quvchilarning fanlarni o'zlashtirishdagi ijodkorligi va motivatsiyasi borasidagi bog'liqliklar ko'rsatilib o'tilgan.

“5-faktorli ijodiy faollikni aniqlash” metodikasi bo'yicha olingan dastlabki natijalar tahlili (n=210)

Shkalalar nomi	O'rtacha (M)		Farqlar
	1-kurs n=110	2-kurs n=100	T
Yangilik hissi	7,4	5,4	-2,3*
Tanqidiylik	6,3	8,2	-2,6*
Obyektning tuzilishini o'zgartirish qobiliyati	4,4	4,6	-1,1
Ijodkorlikka yo'nalganlik	5,2	7,4	-2,5*
O'z-o'zini baholash	3,9	5,8	-2,1*

Tadqiqotda qo'llanilgan “5-faktorli ijodiy faollikni aniqlash” metodikasi bo'yicha, olingan dastlabki natijalar tahliliga ko'ra, “yangilik hissi” ($t=-2,3$; $p<0,05$), “tanqidiylik” ($t=-2,6$; $p<0,05$), “ijodkorlikka yo'nalganlik” ($t=-2,5$; $p<0,05$) hamda “o'z-o'zini baholash” ($t=-2,1$; $p<0,05$) omillari bo'yicha sezilarli farqlar aniqlandi.

Metodikaning dastlabki “yangilik hissi” omili bo'yicha 1-bosqich o'quvchilarida yuqori natija kuzatildi ($t=-2,3$; $p<0,05$). Mazkur omilga mansub o'quvchilar yangilik yaratishga intilishlari yuqori darajada ekanligini ko'rsatdi. Yangilik hissi kuchli bo'lgan o'quvchilar yangi vaziyatlarda o'zini erkin his qiladi va turli masalalarga yangicha yondashishni istaydilar. Ushbu omil ijodiy jarayonda yangi g'oyalarning paydo bo'lishi va ularni samarali tarzda amalga oshirishda katta ro'l o'ynaydi. Natijalarga ko'ra, yangilik hissi bo'yicha sezilarli farqlar aniqlandi, bu esa o'quvchilar orasida ijodiy jarayonlarda yangi narsalarni kashf qilishga qiziqish darajasi turlicha ekanligini ko'rsatadi. Ushbu omilning past darajada bo'lishi ijodiy jarayonlarni cheklab qo'yishi mumkin. Chunki, yangilikka bo'lgan qiziqish ijodkorlikning asosiy tarkibiy qismi deb hisoblanadi. Yangilik hissini rivojlantirish orqali o'quvchilar o'z ijodiy qobiliyatlarini yanada kengroq ko'rsatishga qodir bo'lishlari mumkin.

Shuningdek, yangilik hissi yuqori bo'lgan o'quvchilar turli masalalarni innovatsion yo'llar bilan hal qilishga moyildir.

Metodikaning navbatdagi “tanqidiylik” omiliga ko'ra, 2-bosqich o'quvchilarida yuqori natija qayd etildi ($t=-2,6$; $p<0,05$). Ma'lum bo'lishicha, bu 2-bosqich o'quvchilarida mavjud g'oyalar va qarashlarni tahlil qilish, ularni tanqidiy baholash va o'z pozitsiyasini asoslash qobiliyati yuqori darajada rivojlanganligidan dalolat beradi. Ushbu omil o'spirinlarning fikrlash jarayonida tanqidiy yondashuvni rivojlantirishiga yordam beradi. Tanqidiy fikrlovchilar mavjud fikrlarni baholashi, kamchiliklarni aniqlashda va yangi yechimlarni taklif qilishda faol ishtirok etadi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, tanqidiylik omili bo'yicha ham sezilarli farqlar mavjud, bu esa o'quvchilar orasida tanqidiy yondashuv darajasi turlicha ekanligini anglatadi. Tanqidiy fikrlash o'spirinlarning ijodiy faoliyatida muhim ro'l o'ynaydi, chunki u mavjud g'oyalarning samaradorligini tahlil qilish va ularni rivojlantirish imkonini beradi. Ushbu omil rivojlangan o'quvchilar ko'pincha an'anaviy g'oyalarga qarshi chiqib, yangi va samarali yechimlarni taklif qiladi. Tanqidiylik darajasi past bo'lgan o'quvchilar esa mavjud g'oyalarni qabul qilib, ularda kamchiliklarni ko'rish qiyinlashadi.

“Ijodkorlikka yo‘nalganlik” omili bo‘yicha 2-bosqich o‘quvchilarida yuqori natija kuzatildi ($t=-2,5$; $p<0,05$). Mazkur natijalar tahliliga ko‘ra, 2-bosqich o‘quvchilarida ijodiy jarayonlarga faol kirishish va yangi g‘oyalarni hayotga tatbiq etishga intilish darajasi yuqori ekanligi dalillandi. Ijodkorlikka yo‘nalganlik kuchli bo‘lgan o‘quvchilar doimo yangi narsalarni o‘rganishga, tajriba qilishga va ijodiy ishlarni amalga oshirishga moyil bo‘lishadi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, ushbu omil bo‘yicha sezilarli farqlar kuzatilgan, ya‘ni o‘spirinlar orasida ijodkorlikka qiziqish darajasi turlicha. Bu omil ijodiy faoliyatni davom ettirish va yangi yondashuvlarni ishlab chiqishda muhimdir. Ijodkorlikka yo‘nalganlikning past darajada bo‘lishi o‘quvchining ijodiy qobiliyatlarining to‘liq ochilmasligiga sabab bo‘lishi mumkin. Ushbu omilni rivojlantirish o‘quvchining ijodiy faoliyatda muvaffaqiyat qozonishiga va o‘z ijodiy salohiyatini to‘liq ko‘rsatishiga yordam beradi.

Keyingi “o‘z-o‘zini baholash” omiliga ko‘ra, 2-bosqich o‘quvchilarida yuqori natija qayd etildi ($t=-2,1$; $p<0,05$). Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib aytishimiz mumkinki, 2-bosqich o‘quvchilarida o‘z qobiliyatlari va imkoniyatlarini qanchalik real baholashini ifodalaydi. O‘z-o‘zini baholash darajasi yuqori bo‘lgan o‘quvchilar o‘z qobiliyatlariga ishonch bilan qaraydi va o‘zini muvaffaqiyatli his qiladi. Ushbu omil o‘quvchining o‘zini qanchalik to‘g‘ri baholashiga bog‘liq bo‘lib, ular o‘z qobiliyatlarini real baholab, imkoniyatlariga mos maqsadlarni qo‘yadi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, o‘z-o‘zini baholash omili bo‘yicha sezilarli farqlar mavjud, bu esa o‘spirinlar o‘z qobiliyatlarini turlicha baholashlarini ko‘rsatadi. O‘z-o‘zini baholash darajasi past bo‘lgan o‘quvchilar o‘z imkoniyatlariga ishonchsizlik bilan qaraydi va bu ularning ijodiy faoliyatiga ham salbiy ta‘sir qilishi mumkin. Ushbu omil o‘quvchining muvaffaqiyatga erishishiga va ijodiy

qobiliyatlarini to‘liq ochishiga yordam beradi. O‘z-o‘zini baholash yuqori bo‘lgan o‘quvchilar o‘zlarida yangi qobiliyatlarni rivojlantirishga intiladi va qiyinchiliklarga qaramasdan o‘z maqsadlariga erishishga harakat qiladi.

XULOSA. Demak, ta‘lim olishga bo‘lgan motivatsiyasi o‘quvchilarni ilmiy dunyoqarashiga ta‘sir etuvchi ijodkorligini o‘rganish hamda uni shakllantirishni muayyan darajadagi o‘ziga xos psixologik qonuniyatlarini va aniq maqsadga qaratilgan metodikalar talabi bo‘yicha berilgan javoblar tahlilidan kelib chiqib, ilmiy-amaliy xulosalar chiqarishda asos bo‘lib xizmat qiladi: bundan tashqari, tashqi rag‘batlantirish vositalari orqali o‘zini-o‘zi baholash qobiliyatlarini rivojlantirishi bilan bog‘liq ekanligi aniqlandi. Bu o‘quvchilar o‘z ta‘lim faoliyatlariga ijtimoiy mukofotlar va baholashlar orqali yanada qiziqish bilan yondashib, o‘zlarining o‘qishdagi muvaffaqiyatlariga tayanishi kuzatildi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son “2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. <https://lex.uz/uz/docs/-5841063>
2. O‘zbekiston Respublikasining “Innovatsion faoliyat to‘g‘risida”gi Qonuni. /Qonun hujjatlari ma‘lumotlari milliy bazasi, 24.07.2020 y., 03/20/630/1101-son.
3. Ефимова, Н.С. Социальная психология: учебник для бакалавров / Н.С. Ефимова, А.В. Литвинова. - Люберцы: Юрайт, 2016. - 442 с.
4. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы, эмоции. М.: МГУ, 1971.-380 с.
5. Маслоу А. Мотивация и личность. — СПб.: Питер, 2008.
6. Nishonova Z.T. Mustaqil ijodiy fikrlashni shakllantirishning psixologik asoslari: Psix.f.dok.dis. - T., 2005. - 391 b.